

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פר' תזריע- מצורע ויום העצמאות, תשע"ג
מספר 1012

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

בענין אמירת תחנון ביום העצמאות

אהרן ארנד

נפילת אפים הנקראת תחנון היא תפילה שיש בה צער על חסרונינו, ומשום כך מנהג קדום הוא שאין אומרים תחנון בימי שמחה כגון שבת וחגים. גם אין אומרים אותו כשאחד המתפללים הוא בעל שמחה, כגון חתן בימי חופתו, או אחד מבעלי ברית מילה: אבי הבן, הסנדק או המוהל. אף אין הוא נאמר בבית כנסת שמתקיים בו באותו יום ברית.¹

בעקבות קביעת יום העצמאות כחג המציין את הקמת מדינת ישראל נהגו בבתי כנסת ציוניים תפילות מיוחדות ביום זה, כדוגמת אמירת הלל, ובכלל זה לא אמרו בו תחנון. המנהג לא לומר תחנון ביום העצמאות נזכר בסידורים של הציבור הציוני-דתי, כדוגמת 'רינת ישראל', 'קורן' ועוד. הדבר נזכר גם בתקנות בתי הכנסת הציוניים, וכן בלוחות שנה ציוניים, כגון זה היוצא מטעם היכל שלמה והלוח לחיילי צה"ל שמפרסמת הרבנות הצבאית הראשית. בבתי כנסת רבים אין אומרים תחנון גם במנחה שלפני יום העצמאות. בג'רבה נהגו להימנע מלומר תחנון שלושה ימים רצופים: ביום העצמאות, ביום שלפניו וביום שלאחריו.²

היו שנהגו מנהג ביניים ביחס לתפילות יום העצמאות. כך למשל בישיבה החרדית 'קול תורה' בירושלים, שבראשה עמד ר' שלמה זלמן אויערבך (1910-1995), לא אמרו הלל ביום העצמאות אך גם לא אמרו תחנון.³ כך נהג גם הרב יוסף קאפח (1911-2007), אשר סבר שיש להודות לקב"ה על יום העצמאות, אך לא באמצעות אמירת הלל, שלשם אמירתו דרושה סמכות מיוחדת שתתקן זאת, אך מכל מקום הוא לא אמר תחנון ביום זה.⁴

לעומת זאת רוב רובן של בתי הכנסת והישיבות של המגזר החרדי האשכנזי אינם חוגגים את יום העצמאות כחג דתי, אין משנים דבר מסדרי התפילה בו ואומרים בו תחנון. יום העצמאות ומנהגיו אינם נזכרים אצלם כלל: בסידורים, בתקנות בתי הכנסת, בלוחות השנה ובספרי ההלכה.⁵ והנה, לעתים יש ברית או שאחד מבעלי הברית נמצא בבית כנסת ביום העצמאות. לכאורה במקרה כזה גם בבתי כנסת חרדיים היו צריכים להימנע מאמירת תחנון בשל ברית המילה. אכן, ספרי ההלכה והמנהג המוקדשים להלכות ברית או להלכות תחנון לא דנו במקרה כזה, משמע שסברו שיש לנהוג בו כבכל יום חול שבו יש ברית ולא לומר תחנון. אך לא הכל סברו כך.

* ד"ר אהרן ארנד מרצה במחלקה לתלמוד.

¹ ראו למשל **תשובות הגאונים: שערי תשובה**, ליוורנו תרכ"ט, סי' שלז; ר"י קארו, **שלחן ערוך**, או"ח קלא: ד.

² דיונים הלכתיים על תחנון ביום העצמאות ובמנחה שלפניו ראו למשל לאחרונה א"א אדרי, **שחר אהללך**, ח"ב, ירושלים תשס"ח, עמ' ק-קטו; א"ב פישר, **הלכות יום העצמאות ויום ירושלים**, ראשון לציון תשס"ח, עמ' 189-192. על מנהג ג'רבה ראה ש' דשן, 'רשמי ביקור אצל יהודי ג'רבה ב-1995', **אלפיים**, 15 (תשנ"ח), עמ' 168-182.

³ ראו ' אליהו, **שיחות ליום הכפורים מעובדות על פי שיחות ר"א הלוי נבנצל**, ירושלים תשס"ה, עמ' רמג.

⁴ ראו ח' סרי, 'מורנו ורבנו הרב יוסף קאפח זצ"ל: שיטה, חשיבה ומידות', **ספר זכרון לרב יוסף בן דוד קאפח** (בעריכת ד' עמר וח' סרי), רמת גן תשס"ו, עמ' 63.

⁵ ר"מ מאזוז, **שו"ת מקור נאמן** (בעריכת ה' זנזורי), א, בני ברק תש"ע, סי' רטז, פסק שהבא לבית כנסת שבו אין אומרים תחנון ביום עצמאות יאמר בצינעה שלא לעורר מחלוקת, ואם אפשר לומר אחרי התפילה – מוטב.

ר' אברהם ישעיהו קרליץ (1878-1953), החזון איש, היה המנהיג החרדי הבולט בראשית ימי המדינה. הוא הסתייג מהקמת המדינה בשל אופיה החילוני והתנגד לקביעת יום שמחה על כך,⁶ והקפיד שבבית מדרשו יאמרו תחנון ביום העצמאות. בשנת תשי"א שימש סנדק ביום זה, וביקש שיכריזו בבית מדרשו שאי אמירת תחנון היא בשל היותו סנדק, שלא יטעו שהדבר נובע מהשמחה של יום העצמאות. בשנת תשי"ג נתכבד החזון איש להיות שלוש פעמים סנדק ביום העצמאות, והפעם קבע שיאמרו תחנון בבית מדרשו, כדי שלא יפיעו שבבית מדרשו לא אמרו תחנון בגלל יום העצמאות ויעלימו את הסיבה של ברית המילה.⁷ הרב חיים קניבסקי (נולד בשנת 1928), בן אחותו של החזון איש ובקיא במנהגי דודו, הוסיף שהחזון איש 'אמר שהיו לו שלוש בריתות ביום זה וצוה לומר תחנון'.⁸

בית הכנסת 'לדרמן' בבני ברק הוקם לזכר החזון איש ומנהגי התפילה בו נקבעו לפי מנהגי החזון איש. במשך שנים רבות הנהיג ר"ח קניבסקי במנין הוותיקין בבית הכנסת הזה כדעת החזון איש: אמרו תחנון ביום העצמאות אף כשהיתה ברית בבית הכנסת ביום זה. בשנים האחרונות השתנה מנהגו של הרב קניבסקי, וכשיש שמחה בבית הכנסת ביום זה אין אומרים תחנון. הסיבה לכך היא שבשנים האחרונות מעמדו של יום העצמאות כחג דתי נחלש בעולם החרדי, ולכן כבר אין חשש שמישהו יחשוב בטעות שהרב קניבסקי נמנע מאמירת תחנון בגלל שמחת יום העצמאות.⁹

ומכאן נפנה לפוסק נוסף שהתייחס לשאלת הנוהג של אמירת תחנון ביום העצמאות כשיש שמחה פרטית בבית הכנסת. ר' משה פיינשטיין (1895-1986) היה גדול הפוסקים בארצות הברית במחצית השנייה של המאה הקודמת. מקצת הוראות והנהגות שלו משנת תשל"ח ראו אור לאחרונה. בהזדמנות אחת אמר הרב פיינשטיין:¹⁰

אם היה בא חתן לישיבה ביום העצמאות לא היינו אומרים תחנון, ואין לחוש למראית עין שיחליפו אותו לחשוב שזה מחמת יום העצמאות, דאין לדחות דין בשביל חששות כאלו. כלומר למרות שלדעת הרב פיינשטיין אין לוותר על תחנון בשל יום העצמאות, החשש של מראית עין אינו עומד בפני הדין של אי אמירת תחנון כשיש חתן.¹ הוראה זו מתאימה להשקפתו המתונה של הרב פיינשטיין ביחס ליום העצמאות ומדינת ישראל כפי שעולה גם מעדויות אחרות עליו. כגון העדות הבאה:²

מישהו שאל רבינו אם יפה מה שאיזה ישיבה נתן חופש לכבוד יום העצמאות. ואמר רבינו שאם שמחים באותו יום, נו, אבל מה שייך מחמת כן לגרום לביטול תורה, אין לבטל תורה בשביל שמחה והודאה להקב"ה!

⁶ על יחסו למדינת ישראל ראו ב' בראון, **החזון איש**, ירושלים תשע"א, שער ג פרק ב.

⁷ ראו ש' כהן, **פאר הדור**, ד, בני ברק תשל"ג, עמ' רמב-רמג; ש' לורנץ, **במחיצתם של גדולי התורה**, א, ירושלים תשס"ז, עמ' 86. החזון איש פסק שאסור לחיילי צה"ל להתחתן ביום העצמאות בגלל שהוא בימי ספירת העומר, בהלצה אמר שמותר להם להתחתן כל ימי ספירת העומר חוץ מביום העצמאות. ראו **פאר הדור**, שם, עמ' רמג; **במחיצתם**, שם, עמ' 87; ר"א הורביץ, **ארחות רבנו**, חלק ה, בני ברק תשס"ה, עמ' קעד.

⁸ ראו צ' יברוב, **מעשה איש**, א, בני ברק תשנ"ט, עמ' רלב. ר"ח קניבסקי העיד על חשש נוסף של החזון איש מפני מראית עין בהקשר לתחנון ביום זה (מובא בארחות רבנו [הערה 7], שם): לדעת החזון איש היה ראוי לומר ביום זה 'תחנון והוא רחום בניגון, רק אם יגידו בניגון יאמרו שמנגנין לכבוד היום'. נראה שכוונתו היתה שיש לומר תחנון בניגון עצוב, אך הדבר עלול להתפרש כניגון שמח של יום העצמאות. אפשר שהחזון איש אמר זאת בהלצה.

⁹ כך שמעתי מהרב אלחנן כהן, המקורב לר"ח קניבסקי ומתפלל במניין שלו. כהן פרסם חוברת על מנהגי בית כנסת זה: **מנהגי בית הכנסת חזון איש (לדרמן)**. בני ברק תש"ע. על ר"ח קניבסקי ראו שם בהקדמה. **באתר כיכר השבת**, ו' באייר תשע"א, פרסם ח' שקדי ידיעה על כך שהרב קניבסקי לא אמר תחנון ביום העצמאות באותה שנה כי שימש באותו יום סנדק בשלוש בריתות.

¹⁰ **מסורת משה: הוראות והנהגות שנשמעו מאת ר' משה פיינשטיין** (בעריכת מ' שולביץ ומ"ז הגר), ירושלים תשע"ג, עמ' לו. הדברים המובאים בספר זה שמע ממנו נכדו, ר' מרדכי טנדלר.

¹ נוהגים לא להינשא בימי ספירת העומר, אך היו שהתירו נישואין ביום העצמאות. על נושא זה ראו לעיל הערה 7; ר"צ שכטר, **נפש הרב**, ירושלים תשנ"ד, עמ' צד-צו; **שחר אהללך** (הערה 2), ח"ג, ירושלים תשס"ח, עמ' קא-קט; **הלכות יום העצמאות** (הערה 2), עמ' 210-212.

² **מסורת משה** (הערה 10), עמ' תקלא.

כך גם עולה מתשובתו של הרב פיינשטיין בענין המשפט הפותח את התפילה לשלום מדינת ישראל, 'אבינו שבשמים... ברוך את מדינת ישראל ראשית צמיחת גאולתנו'³.
 איש אחד שאל, שעכשיו הבית כנסת שלו ששם הוא גבאי רוצים לומר התפילה לשלום המדינה בכל שבת מברכים. ושם כתוב הלשון 'ראשית צמיחת גאולתנו', האם נכון כך להגיד? והשיב רבינו: מה שייך לי להגיד בזה, לא ידוע לי מה כונתם. אם מבינים, ויודעים שמישח לא בא, רק סוברים שזהו מהדברים שצריכים לקרות, נו, אם יש להם מקור, יש להם. אבל אין לי ידיעה בזה. מתגובתו זו של הרב פיינשטיין ברור שלא הסתייג מעצם אמירת התפילה לשלום מדינת ישראל.

³ **מסורת משה** (הערה 10), עמ' תקמב. שם, עמ' תקמד, נשאל מרב באירופה, 'אם מתאים שקהילתו יסכים לקבל בית כנסת אחר כסניף, אף שאותו בית כנסת נוהגים מנהגי ציונות של המזרחי. והשיב רבינו שאין הקפדה בזה, דגם באירופה לפני המלחמה היו רבנים שהיו תחת רבנותם כמה מיני בתי כנסיות, ויותר טוב שיהיה בית הכנסת הזה תחת השפעתו, משיהיה נפרד. דהלא אינם אפיקורסים ח"ו, ואין לו לחוש שיגרום השפעה על בית הכנסת שלו, דהלא אינם בשכונה אחד'.